

Zgodovina brez zgodovine: Duh leta '45

Nina Cvar

Dokumentarec *Duh leta '45* (The Spirit of '45, 2013, Ken Loach) je oživiljena zgodovina, je svojevrsten tip dokumentaristične podobe, v kateri se zdi, da se čas simultano podvaja na sedanost, preteklost in prihodnost; v dobi, ki je ugrabila, no, ubila zgodovino, se vrne prav v zgodovino in vanjo izvrtta filmsko vrtino, iz katere dobesedno brizga duh leta 1945.

Seveda gre za manifestno gesto, za agitko, kar ni pretirano presenečenje glede na malodane že pregovorno funkcijo manifesta kot specifičnega načina dostopa do realnega realnosti, do zgodovine. Spričo tega Loachev dokumentarec deluje kot manifest, manifest zoper neoliberalno agendo, za katero je poleg zaostrenih načinov delovanja kapitalizma značilen tudi distinktivni diskurz dehistorizirane depolitizacije, pa tudi administriranja spomina kot emblematičnega izraza političnega inženiringa.

Oživljati zgodovino, predvsem tisto (namerno) pozabljeno, ki to ne bi smela biti, je politično dejanje *par excellence*, pri čemer ga Loach gledalcu servira brezkompromisno, s pretanjenim občutkom za odmerjanje ritma reprezentacije preteklosti, ki po Loachu ne bi smela nikoli miniti – tako kot ideje o t. i. skupnem, solidarnosti ter upanju v boljši svet ne.

Kena Loacha gotovo ni potrebno posebej predstavljati. Njegov ustvarjalni opus obsega več kot šestdeset filmov, sedemnajst gledaliških predstav, vsebuje pa tudi številne drame in televizijske dokumentarce – ne nazadnje je prav v sodelovanju z montažerjem in kasneje producentom, Tonyjem Garnettom, revolucionariziral britansko televizijsko dramo. S hibridizacijo elementov italijanskega neorealizma, za katerega so značilne raba realne scenografije, zasedba naturščikov v pomembnih vlogah,

specifična montaža, ki po Bazinu »izgine«, zavrnitev spektakla kot družbene vezi ter narative, ki jo le-ta pogojuje, in pa francoskega novega vala (tehnika preskočnih spojev in razklenjena narativa) sta Loach in Garnett ustvarila novo avdiovizualno formo, t. i. *do-kudramo*, katere estetski režim deluje tako, da skuša kar najbolj zarezati v družbeno tkivo, in sicer na način opolnomočenja malega človeka kot potencialnega nosilca družbenih sprememb. Figura malega človeka ima pri Loachu tudi sicer osrednje narativno mesto glede na to, da skozi Loach sondira širšo družbeno realnost: bodisi skozi igrano filmsko produkcijo, ki je zavoljo dokumentarističnih snemalnih tehnik videti kot dokumentarec, bodisi skozi dokumentarec, ki zaradi dispozitiva igranega filma izgleda kot igrani film.

Duh leta '45 lahko označimo za precej klasičen dokumentarec t. i. govorečih glav, katerih besede so še dodatno podkrepljene s kombinacijo natančno izbranega arhivskega gradiva ter s spremnim besedilom dnevniških zapisov v *offu*. Toda pričujoča generičnost ne gre na škodo filma. Prej nasprotno. Njena epistemologija Loachu omogoča oblikovati učinkovito kritiko kapitalizma kot kastriranih liberalnih politik, ki se ne osredotočajo na ključne probleme trenutne oblike kapitalizma.

Loachevi očitni nameri kritične refleksije zadnjih desetletij, zlasti posledic t. i. neoliberalne kontrarevolucije, premočrtno sledi struktura filma, ki bi jo v grobem lahko razdelili na štiri ključne etape: na oris razmer pred 2. svetovno vojno, na 2. svetovno vojno, ki ji Loach vizualno sicer namenja še najmanj prostora, po drugi strani pa se pojavlja kot nekakšna Arhimedova točka, okoli katere se vzpostavljata preostali dve etapi – povojna zgodovina Velike Britanije ter trenutna oblika neoliberalnega globalnega kapitalizma. Ta je, poleg spregledanega dogodka sistemske kritike 60. let in z njo povezanega vznika t. i. kulturne kritike kapitalizma ter manka prevpraševanja vloge države kot nosilke urejanja družbenega življenja, nedvomno nevalglična točka sicer odličnega Loachevega dokumentarca. Loachu gre namreč očitati le manko kritične refleksije vloge Velike Britanije v genealogiji kapitalizma, ki je seveda ni brez širše analize hrbtni plati Zahoda, tj. kolonializma in imperializma.

Po drugi strani je preiščljena izbira sogovornikov, zlasti starostnikov, ki so na svoji koži izkusili najmanj dve veliki sistemski kapitalistični krizi, izjemno dragocena, zlasti pa tista, s pomočjo katere Loach tako rekoč vizualizira genealogijo ne le 20. stoletja, temveč kar temeljno gonilo kapitalističnega načina produkcije, nenehno, domala obsesivno stremljenje po profitu. Pretresljive izpovedi ljudi, ki so jim zaradi nezadostne zdravniške oskrbe, lakote in prekariziranih delovnih razmer umirali sestre in bratje, mame in očetje, orosijo marsikatero oko, obenem pa tudi idejno, kot vizualni izraz materializacije ekonomskih odnosov, pripravijo podlago za veliko spremembo v politiki, ki je v Veliki Britaniji s Clementom Attlejem na čelu nastopila po koncu 2. svetovne vojne. Dramaturgija vizualizacije te velike družbeno-politične premene je postopna, kot bi Loach s tem želel pokazati, da pot do družbenih sprememb ni ne lahka ne premočrtna. Še dodatno pa k napetosti pričakovanja zgodovinske zmage laburistov prispevajo posamezni izseki iz manifesta laburistične stranke, ki še danes zvenijo presenetljivo aktualno.

Prav ta Loacheva sposobnost združevanja sedanosti s preteklostjo mu med drugim omogoča, da nam pokaže, da ideologija in z njo povezani diskurzi nimajo zgodovine; gledalci smo namreč presenečeno osupli nad neverjetno podobnostjo med povojnim Churchillovim diskurzom zastraševanja in današnjimi diskurzi ustvarjanja izrednih stanj v aktualnih politično-ekonomskih odnosih, ne umanjka pa niti kritika populističnega diskurza Margaret Thatcher o imperativu individualizacije družbe.

Če je bil po 2. svetovni vojni duh leta '45 tako močan, da so (britanski) sleherniki prvič v zgodovini dobili brezplačen dostop do zdravstva in izobraževanja, kakovostno nastanitev, demonopolizirano oskrbo s plinom, elektriko in tudi na državni ravni organizirane železnice, se je v 70. letih pričela razgradnja keynesijanskega modela. Prav slednje pa je tudi drugi vidik, ki ga moramo očitati Loachu: po eni strani gre za najbolj dramatični del doku-

mentarca, po drugi strani za njegov najbolj problematičen trenutek. Z ostrim prelomom in s sistematičnim pregledom posledic uvažanja neoliberalističnih politik Loachu sicer uspe demonstrirati nekatere ključne probleme implementiranja neoliberalne ideje, toda zmanjka mu pri kritični kontekstualizaciji krize t. i. institucionalizirane leveice.

Toda kritike, ki letijo na Loacha, pričajo o tem, da je vendarle ob nekaj zadel – zadel je v bojda neideološko dobo, v dobo, ki je pred dvajsetimi leti vehementno razglašala konec zgodovine in jo hkrati s tem radikalno spreminjala, ob tem pa še brisala spomine, med njimi tudi vizijo sveta, ki ni bila vizija (sistemskega) pohlepa, temveč vizija družbe, v kateri ljudje svobodno upravljajo s svojimi življenji.

Biti zgodovinski v nezgodovinskem času tako ne nastopa le v funkciji aktualiziranja zgodovine, temveč je čisti izraz manifestativne geste, ki jo Loach na ravni zgodbe reprezentira skozi dialektično cikličnost prvega in zaključnega posnetka, na ravni ideje pa z drobno, a ključno spremembo – z obarvanostjo svojega končnega vizualno-idejnega sklepa; navsezadnje duh leta '45 ne more biti nič drugačen kot pa živopisen.

Duh leta '45 lahko označimo za precej klasičen dokumentarec t. i. govorečih glav, katerih besede so še dodatno podkrepjene s kombinacijo natančno izbranega arhivskega gradiva ter s spremnim besedilom dnevniških zapisov v offu. Toda pričujoča generičnost ne gre na škodo filma. Prej nasprotno.